

יג.

צנזורה בסידור התפלה⁸

א. בסידור "תורה אור" (לאווט) ד' ווילנא תרצ"ה כתוב שהם... ומתפללים אל אל לא יושיע וכך שמעתי אומרים חב"דים מדקדקים. הרש"ב מלובאוויץ לא אמר תיבות אלו. ולא מסתבר שהמציא מדעתו נוסח חדש. כדאי לחפש במחזורי ראש השנה נוסח אשכנז שבדפוסים הישנים ובכ"י. מסברא צדק הרשב"י כי בחלק המנוגד: ואנחנו כורעי' כו' לא הוזכר אל מי אנחנו מתפללים. רק אל מי אנו משתחווים בלבד.

ב. אפשר לומר שבמשנה ברורה כתוב שצ"ל למשומדים, כי "הכופרים" אין ספק שהוא "תחליף" צנזורי של תיבה אחרת. והרוצה לדעת מה היא התיבה הזאת צריך לחפש את מקורם של דברי המשנ"ב. והמחפש ימצא שהעתיק לשון שלחן ערוך הרב. ומקורו של ש"ע הרב הוא המג"א. והמגן אברהם לקח מכנסת הגדולה. והכנה"ג הביא דברי המשפט צדק שכתוב בו למשומדים, וכיון שהכנה"ג נדפס בדפוס ליוורנו ששלטה בו הצנזורה הנוצרית הוכרחו למצוא תחליף לתיבת משומדים וכתבו כופרים וממנו נשתלשה תיבה זו עד המשנ"ב.

אך מסתבר שהרש"ב משנ"ב לא ראה את המשפט צדק ולא ידע את מה שכתבתי לעיל, כי אילו ידע היה אומר כך בתפלתו, ואילו אמר כך היה הדבר מתגלה לבני ישיבתו ולהמסתופפים בצילו והיה מתפרסם בעולם.

בשער הציון של המשנ"ב ס"ק ו' לא כתוב הגר"ז או מג"א אלא מגן גבורים. והוא פלא. ובס"ד זכיתי לגלות התעלומה שכתחילה כ' במשנ"ב שאין ידוע מה הכוונה ב"לכופרים" ואח"כ נתגלה לו וכ' במשנ"ב את לשון שו"ע הרב ומחק את מש"כ ממגן גבורים ושכח למחוק את מה שכתב בשער הציון.

ג. בענין "אב לנביאים" כ' רצוי מאד להשוות עם תרגום קאפח – במח"כ אין שום צורך לתרגום קאפח, כי במקור הערבי כתוב [בלשון] אביהן של כל הנביאים, וצריך להפנות לעיין במקור הערבי [שנדפס ג' פעמים: א' צילום כ"ק הרמב"ם בקופנהגן. ב' בברלין (בערך בש' תר"ס) ג' ביחד עם תרגום קאפח בירושלים]. גם בס' היד כתוב ביסודי התורה פ"ז רבו שהי' מרע"ה רבן של כל הנביאים.

ד. כ' "הלכות ברכות" ולא "מסכת" כי מלה זו היתה לצנינים בעיני הנוצרים. להד"ם! בכל הדפוסין המצונזרים נדפסה מלת "מסכת" פעמים אין מספר ברש"י ובתוס': במסכת פלונית. לצנינים היתה בעיניהם המלה "תלמוד" ולא הרשו לכתוב "מסכת ברכות" כי בשם "מסכת" נקראים ספרי התלמוד השנוי שאסרו את הדפסתו ואת הזכרת שמו בגמ' וברש"י ובתוספות בדפוסים המצונזרים.

8 מאמר זה הוא הערות על המאמר של הרב אליהו לויין ומשה אייזיק בלוי, 'הסידור המשובש שלנו', קולמוס

ה. "לשלא עשני נכרי" שבדפוסו שו"ע הרב המאוחרים יש להודיע שכ"ה מאות פעמים בדפוסו שו"ע החדשים וכולם צנזורה. כמו שמוכת ממה שכתוב בפוסקים [שמהם לוקחו דברי הרב] כמעט תמיד גוי ולא נכרי שאינו מצוי בהם אלא אחד ממאה גוים.

ו. החפץ לחוס על כבוד הרבי מבייאלא חייב להשמיט את כל הקטע והחפץ בקלונו צריך לכתוב "גירסא מטופשת" במקום גירסא "יהודית". ומי שכתב "גירסא יהודית" עשה את עצמו ללעג וכל השומע יצחק לו.

ז. כ' בסד"ה שלחן ערוך: "וכותב המגן אברהם (רס"י קכו) שהוא חשוד בנצרות ע"כ אינו רוצה לקלל א"ע ולומר את הנוסח הנכון: ולכופרים". – שקר העיד. במגן אברהם לא כתב את הדברים הללו [איני יודע אם מצא כתוב כך באיזה מקום אחר וטעה וכתבו בשם המג"א או בדה מלבון] שאינם נכונים. כי שם מדובר בש"ץ שהיו לו קרובים "אנוסים" בספרד ולא חפץ לקללם. כ"כ במשפט צדק שהוא מקור דבר זה.

ח. סד"ה לכאורה. – לע"ד רו"ה וְכָר חלוקים. רו"ה סיים: והמונע מלאמרם ודאי לא הפסיד. פירוש לא כדאי לאמרם כָּר סיים: נשמטו מן הדפוס ומפני דרכי שלום. פירוש כדאי לכל אדם לאמרם ואני לא הדפסתי אותם מפני דרכי שלום. וכך כוונתו בהערתו לאב הרחמים שתיבות "בימינו לעינינו" נשמטו מפני דרכי שלום. [לא חשש לכתוב זה בהערותיו כי שיער שאלו שהיה ירא מפניהם לא יוכלו [או לא יטרחו] לקרוא האותיות הקטנות שבכתב רש"י. ואם יקרה מקרה רע וירצו להענישו יוכל לתרץ שנתכוון להורות שאין לאמרם. כנלע"ד].

ט. בסוף הקטע על סידור ריעב"ץ, צריך להוסיף שטרח הריעב"ץ להודיע לקוראי סידורו את דעתו בענין זה בכתבו שם באותיות זעירות עלו"א [ע"י לוח ארש]. ובלוח ארש האריך מאד שצ"ל למשומדים דוקא.

לידי"ע הרמ"א יצ"ו שלו' וברכה, הכתוב לעיל כתבתי כשנקלע לידי הקולמוס מתשרי תשס"ו. כתבתי זה לעצמי [שיהי' מוכן בידי אם אשוב לכתוב ולהדפיס בנושא הזה] ואמרתי אשלחהו אליך. אולי יועילך. ואולי יועילני אם תמצא טעויות בדבריי ותעמידני עליהן. ידידו"ש דוד.

יד.

הערות להידושי הריק"ש לבבא קמא⁹

בס"ד א' פ' חקת ס"ח

לידי' הרי"ש¹⁰ שלו' וברכה

ותודה רבה על המתנה החשובה של פי' הריק"ש שלא ראיתי דוגמתו מימי עד היום הזה.

א. ראשית דינו של אדם על דברי תורה, עמ"ש בעמ' 62 ד"ה אמרי, אכתוב בל' חכמי הספרדים: אחר בקשת המחילה ונשיקת הרצפה וקידה חמש מאות נלקע"ד המעוטה שאין דבריו נכונים במחכ"ת.

9 שיטה על מסכת בבא קמא למהר"ר יעקב קאשטרו, ירושלים תשס"ח שפ' יעקב שפיגל הו"ל מכתב יד.

10 כוונה הוא לפי' יעקב שמואל שפיגל.